

1

Niz finansijsku zečju rupu

Slika 1. Alisa silazi u Finansijsku zečju rupu, okružena simboličnim finansijskim instrumentima i ekonomskim iluzijama

Alisa je počinjala da oseća veliki umor od sedenja pored svoje sestre na travnatoj obali, prazno zureći u novinske stranice, zgužvane kraj nje. Kolone brojeva, procenata i nejasnih finansijskih izraza marširale su preko površine poput mrava u koloni – što je Alisi bilo potpuno zbunjujuće.

„Pitam se”, pomisli ona glasno, zamišljeno zureći u naslove, „kako dugovi i deficiti mogu ljude učiniti bogatima. To mi deluje sasvim naopako i obrnuto”.

Dok je tonula u ovu zbunjenu kontemplaciju, ugledala je čudnu figuru kako izlazi iza obližnje žive ograde – Belog Zeca, besprekorno obučenog u tamnoplavo odelo na pruge, kako nervozno pogledava u veliki zlatni džepni sat. Ali ono što je Alisu najviše zainteresovalo nije bila odeća zeca, niti njegov sat; bio je to osećaj hitnosti i ozbiljnosti koji je izgledao sasvim neprimeren za jednog zeca.

„Oh, ne! Oh, ne! Strašno ću zakasniti na refinansiranje!”, mrmljao je Zec, zabrinuto pogledavajući na sat i ubrzavajući korak.

Obuzeta radoznalošću, Alisa skoči na noge. „Izvinite, gospodine Zeče”, pozva ljubazno, „ali zašto morate da refinansirate? I kako uopšte možete zakasniti na tako nešto?”

Ali Zec nije obraćao pažnju. Umesto toga, projurio je kroz živu ogradu i nestao u velikoj rupi za koju je Alisa bila sigurna da nekoliko trenutaka ranije nije postojala.

Oklevala je, dok ju je radoznalost snažno vukla za rukav. Posle kratkog razmišljanja odlučila je da jednostavno mora otkriti značenje refinansiranja i zašto ono kod tog zeca izaziva tako očiglednu uznemirenost. Bez daljeg odlaganja hrabro je zakoračila u rupu.

Odmah je počela da pada – ne naglo, već nežno, lebdeći naniže pored zidova obloženih ne zemljom i korenjem, već policama prepunim uredno složenih zapisa na hartijama. Posegnula je i uhvatila jedan. Jasno je pisalo: „Obveznica američkog Trezora: Obećanje da će se vratiti jednog dana, nekako”.

„Kako čudno”, promrmlja Alisa, vraćajući obveznicu na policu. Dok je nastavljala nežno da klizi nadole, pored nje su plutali finansijski instrumenti: živopisni sertifikati označeni kao „Hartije obezbeđene hipotekama”, gomile papira sa oznakom „Kolateralizovane dužničke obaveze”, i još mnogo drugih sa nerazumljivim skraćenicama poput „CDS” i „QE”.

„Sve čudnije i čudnije”, tiho prokomentarisa.

Nakon onoga što se činilo istovremeno i kao večnost i kao tren, Alisa je nežno sletela na mekanu gomilu nečega što je izgledalo kao hrpa novčanica. Sabirajući se, pogledala je okolo i shvatila da se nalazi na zaista neobičnom mestu.

Pred njom se prostirao pejzaž u potpunosti načinjen od finansijskih konstrukcija: neboderi od gomila novčanica, reke od tečne zlatne likvidnosti, šume od papirnog drveća sa listovima obećanja, a u daljini se nazirao užurbani trg gde su senovite figure hitro razmenjivale papire.

Radoznalo i s oprezom, Alisa priđe veličanstvenoj kapiji čiji je zlatni luk hrabro obznanjivao: „Dobrodošli u Finansijsku zemlju čuda, gde su dugovi bogatstvo, a vera je bogatstvo”.

Odmah iza kapije stajala je neobična figura – mačka, elegantno srebrno-sivo prugasta, izgledajući kao da graciozno lebdi u vazduhu. Stvorenje se glatko predstavilo, sa osmehom koji mu se polako razvukao preko lica.

„Dobrodošla, Alisa”, preo je Češirski Ekonomista blago. „Stižeš baš na vreme da otkriješ veličanstvenu umetnost verovanja u nemoguće finansijske stvari.”

„Nemoguće finansijske stvari?”, ponovila je Alisa nesigurno.

„Oh, svakako!”, odgovorio je Ekonomista veselo. „Ovde, u Finansijskoj zemlji čuda, dugovi se nazivaju imovinom, deficiti stvaraju prosperitet, a svi se slažu da je pozajmljeni papir vredniji od produktivnog rada. Zar to nije divno?”

„Ali zar pozajmljeni papir na kraju ne mora da se vrati?”, upita ga Alisa, osećajući sve veću zbunjenost.

„Teoretski možda”, priznade Ekonomista lenjo, mašući repom. „Ali teorija je tako nezgodna stvar u ekonomiji Zemlje čuda. Vera, međutim – to je naša najjača valuta! Sve dok svi veruju, vraćanje duga nikada zaista nije potrebno.”

Alisa se zamišljeno namršti, nije bila baš ubeđena. „Ali šta ako ljudi prestanu da veruju?”, upitala je oklevajući.

„Onda bi”, prošaputao je dramatično Češirski Ekonomista, polako nestajući dok je samo još njegov osmeh bio vidljiv, „Finansijska zemlja

čuda mogla jednostavno nestati, ostavljajući iza sebe samo osmehe i neplaćene dugove”.

Dok je i njegov osmeh iščezavao, Alisu obuze žurba da dalje istraži ovu neobičnu zemlju. Tek što je krenula, pred njom se pojavio putokaz koji je jasno označavao put: „Ovim putem ka Refinansirajućoj čajanci Ludog Šeširdžije”.

„Čajanka”, reče Alisa zamišljeno. „Možda tamo pronađem neke odgovore.”

Dok je nastavljala dalje, pejzaž je postajao sve čudniji – zgrade opasno nagnute, izgrađene od dugova složenih jedni na druge, stajale su zahvaljujući samo lepku poverenja. Neobična stvorenja žurno su promicala pored nje, mrmljajući zabrinuto o kamatama, inflaciji i krizi likvidnosti.

Alisa zastade kratko, osvrnuvši se preko ramena prema mestu gde je srela Češirskog Ekonomistu.

„Vera kao valuta”, prošaputa sama sebi. „Kako čudno, i kako veoma nestabilno.”

Tada, odlučno, Alisa ispravi ramena, rešena da otkrije tajne skrivene iza ove finansijske iluzije. Nek bude kako bude, ušla je u zemlju čiji su apsurdni izgledali neprijatno slično onima o kojima je čitala u novinama.

Tako je započelo Alisino izvanredno i pronicljivo putovanje – u neobičan, zbunjujući i alarmantno poznati svet Finansijske zemlje čuda.

2

Čajanka večnog duga

Slika 2. Alisa na duhovitoj, ali uznemirujućoj Čajanci večnog duga, okružena beskrajnim finansijskim obavezama i iluzijama

Alisa je uskoro stigla do čistine gde je veliki sto stajao ispod ogromnog finansijskog hrasta. Za stolom su sedela tri neobična lika: Ludi Šeširdžija, koji je užurbano zapisivao beleške na potvrde o dugu; Martovski Zec, koji je nervozno sipao čaj u šolje obeležene rečima „Novi zajmovi“, i uspavani Puh, koji je udobno dremao na visokom snopu papira, „Dospelim plaćanjima kamata“.

„Nema mesta! Nema mesta!“, odmah je povikao Ludi Šeširdžija čim je ugledao Alisu, uprkos mnogim praznim stolicama.

„Ali ima baš mnogo mesta“, ljubazno odgovori Alisa, prilazeći.

„Besmislica!“, uzviknu Martovski Zec, delujući uznemireno. „Moramo uvek izgledati sasvim zauzeto. Inače poverioci postaju strašno sumnjičavi.“

Alisa se ipak smestila, radoznala uprkos njihovim protestima. „Smem li da pitam šta se ovde tačno događa?“

„Refinansiranje, naravno“, odgovori Šeširdžija, grozničavo pišući. „Moramo stalno pozajmljivati nove dugove, da otplatimo stare.“

„Ali zašto morate da pozajmljujete više kako biste otplatili dugove koje već imate?“, upitala je Alisa, istinski zbunjena.

„Da bismo izbegli bankrot, naravno!“, ponosno izjavi Martovski Zec, kao da je odgovor sasvim očigledan.

„Bankrot zvuči strašno neprijatno“, Alisa pokuša oprezno, iako nije bila sigurna šta to tačno znači.

„Sasvim“, ozbiljno potvrdi Šeširdžija, zastavši da popravi svoj preveliki, nakrivljeni šešir. „Bankrot znači da priznajemo kako ne možemo da vratimo ono što smo već pozajmili.“

„Ali ako morate pozajmljivati još kako biste izbegli priznanje da ne možete platiti, zar ne stvarate još veće dugove?“, navaljivala je Alisa, sada još zamišljenija.

„Upravo tako!“, uzviknu Martovski Zec veselo, prosipajući čaj preko nekoliko važnih papira. „Što su veći dugovi, to delujemo bogatije. Zar to nije divno pametno?“

„To uopšte ne zvuči pametno“, reče Alisa iskreno, oprezno ispijajući gutljaj iz šolje sa oznakom „Novi dug“. Napitak je imao ukus mastila i anksioznosti.

„Oh, ali jeste!“, insistirao je Ludi Šeširdžija, naginjući se napred ozbiljno. „Vidiš, Alisa, magija refinansiranja je u tome da dok god svi

veruju da novi dugovi imaju vrednost, niko nikada ne preispituje da li ih možemo vratiti."

„Ali zar neko na kraju ipak ne traži vraćanje?“, oprezno predloži Alisa.

Puh se načas promeškolji, mrmljajući pospano: „Nikad ne vraćaj, samo odlaži. Pozajmi danas, brini sutra."

„Tačno!“, veselo će Martovski Zec. „Otplata je briga za sutra. Naš posao danas je samo da ubedimo sve da će sutra uvek biti bolje."

„A šta ako sutra ne bude bolje?“, blago upita Alisa.

Za stolom zavlada kratka tišina, papiri su nervozno zašuštali na iznenadnom povetarcu. Zatim Šeširdžija dramatično prošaputa: „Tada, Alisa, jednostavno pozajmljujemo od prekosutra, i od dana nakon tog. Budućnost je čudesno velika, znaš."

Alisa se namršti, nesigurna koliko je to mudro. „Ali zar beskrajno pozajmljivanje na kraju ne postaje nemoguće?"

„Nemoguće!“, podrugljivo će Martovski Zec. „U Zemlji čuda, nemoguće je reč koju koriste samo oni bez mašte. Uz dovoljno mašte – i duga – možeš izgraditi beskrajno bogatstvo!"

„Ipak“, zamišljeno nastavi Alisa, „šta vredi bogatstvo ako postoji samo kao pozajmljeni papir? Nije li pravo bogatstvo zasnovano na proizvodnji stvarnih stvari?"

Ludi Šeširdžija duboko uzdahnu, klimajući glavom. „Stvarne stvari“, ponovi tiho. „Alisa, strašno si staromodna. Stvarne stvari zahtevaju napor i strpljenje. Papirni dugovi su daleko lakši i beskrajno isplativiji!"

Alisa baš ništa nije bilo jasno. „Ali ako dugovi predstavljaju obećanja o vraćanju, sigurno ta obećanja moraju jednom biti ispunjena?"

„Obećanja?“, nasmeja se Martovski Zec, veselo lupnuvši šoljom. „Obećanja upravo čine dugove vrednim! Kad bi ih svi stvarno vraćali, obećanja bi nestala – gde bismo onda bili?"

„Prosperirali biste?“, nesigurno predloži Alisa.

„Nikako!“, strogo je ispravi Šeširdžija. „Jer u Zemlji čuda, prosperitet postoji upravo zato što obećanja nikada nisu potpuno ispunjena."

Alisi je počinjalo da se vrti u glavi od te kružne logike. „Sve to zvuči strašno nestabilno“, priznade tiho.

„Nestabilno“, sanjivo zevnu Puh, „ali profitabilno. A profit je sve što ovde ikoga zanima".

„Tačno tako!”, pobedonosno će Martovski Zec. „Dug na dug, zajam na zajam. Pozajmi još, i zauvek odlaži!”

Alisa polako ustade, osećajući da je naučila sve što je mogla od ove čudne skupine.

„Mnogo hvala na čaju”, reče pristojno, „ali zaista moram nastaviti dalje”.

„Naravno”, odgovori Šeširdžija, ponovo grozničavo pišući. „Vrati se sutra. Imaćemo nove dugove – sveže i divne kao i uvek!”

Dok se udaljavala, Alisa ih je slušala kako nastavljaju veselo refinansiranje. Ali osećala se nelagodno, shvatajući da je na ovoj čudnoj čajanci otkrila nešto duboko uznemirujuće: u Finansijskoj zemlji čuda jedino čega ima više od pozajmljenog novca jeste kolektivna spremnost da se svi pretvaraju kako ga nikad nije potrebno vratiti.

Uz zamišljeni uzdah, Alisa nastavi dalje, odlučna da razume što više o ovom neobičnom mestu čija joj se logika činila još čudnijom od besmisla. Tako je ostavila iza sebe Čajanku večnog refinansiranja, upustivši se dublje u čudan, duhovit i duboko uznemirujući pejzaž Finansijske zemlje čuda.

3

Savet Češirskog Ekonomiste

Slika 3. Alisa u zamišljenom razgovoru sa Češirskim Ekonomistom, čije prisustvo koje nestaje simbolizuje ekonomsku nesigurnost i krhkost finansijskih iluzija

Alisa je zamišljeno lutala dalje, dok su joj se po glavi vrzmale neobične misli o tome da dugovi mogu nekako postati bogatstvo, jednostavno kroz beskrajno pozajmljivanje. Sama pomisao na sve to izazivala joj je vrtoglavicu, i ubrzo je shvatila da se potpuno izgubila u lavirintu visokih finansijskih papira, tržišnih grafikona i beskrajnih gomila dužničkih sertifikata.

Baš kad je očaj počeo da joj obuzima srce, tihi, nestašni kikut nekud odozgo privuče joj pažnju. Pogledavši gore, na grani ogromnog hrasta ugledala je neobično stvorenje koje je odmah prepoznala – Češirskog Ekonomistu, čije su sjajne oči iskrile od zabave.

„Zalutala si, Alisa?“, preo je blago, dok mu se osmeh nepojmljivo širio.

„Bojim se da jesam“, priznala je Alisa tiho. „I prilično sam zbunjena.“

„Zbunjenost“, primeti Češirski Ekonomista lakonski, „sama je osnova finansija Zemlje čuda. Bez zbunjenosti, niko ne bi prihvatio tako divne apsurre“.

Alisa je zamišljeno nakrivila glavu. „Apsurde kao što su pretvaranje dugova u bogatstvo i obećanja koja nikada ne zahtevaju vraćanje?“

„Upravo tako“, složi se Ekonomista, lenjo mahnuvši repom. „Apsurdi su veoma korisni jer nam omogućavaju da sasvim udobno verujemo u nemoguće ekonomske stvari.“

„Ali kako verovanje u nemoguće stvari može ikada biti mudro?“, iskreno upita Alisa.

Češirski Ekonomista se još šire nasmeši. „Mudro? Ah, mudrost je isuviše praktična za finansijska tržišta, Alisa. Vera, samopouzdanje, mašta – sve su to mnogo vrednije stvari.“

„Ali zar stvarnost na kraju ipak ne mora da interveniše?“, pažljivo nastavi Alisa.

„Ah“, preo je Ekonomista, udobno se nameštajući na grani, „stvarnost je pitanje interpretacije. Ovde, u Zemlji čuda, finansijska stvarnost je jednostavno ono oko čega se svi slažu“.

Alisa polako odmahnu glavom. „Ali zar stvarnost ne zavisi od pravih stvari – stvarnih dobara i proizvodnje?“

„Proizvodnja!“, nasmeja se Češirski Ekonomista veselo. „Kakva zastarela ideja! Proizvodnja je spora i dosadna. Spekulacija je brza, uzbudljiva i beskrajno profitabilna – bar privremeno.“

Alisa se namršti, sve zbunjenija. „Privremeno?“, ponovila je tiho.

„Naravno“, Ekonomista prošaputa zaverenički, nagnuvši se napred a oči mu misteriozno zaiskriše. „Spekulacija brzo stvara bogatstvo, ali jednako brzo nestaje kada poverenje oslabi. To je najveća od svih iluzija.“

Alisa pažljivo razmisli o tome: „Ako je spekulacija samo iluzija, zašto je svi slede?“ Ekonomista se lenjo protegnu: „Zato, Alisa, što sve dok svi veruju u iluziju, bogatstvo je stvarno. Međutim, čim prestanu da veruju, iluzija se ruši.“

„Ali zar to nije strašno rizično?“, blago protestova Alisa.

„Zaista rizično“, razdragano se složi Ekonomista, „ali sam rizik je prilično profitabilan – barem za neke“.

Alisa se nevoljko namršti, nezadovoljna. „Kako onda Finansijska zemlja čuda može nastaviti da postoji?“

Češirski Ekonomista dramatično uzdahnu. „Alisa, Zemlja čuda opstaje upravo zato što niko otvoreno ne priznaje da možda neće opstati. Dokle god iluzija ostaje neosporena, prosperitet cveta.“

„Ali šta se dešava kada iluzija nestane?“, tvrdoglavo nastavi Alisa.

„Kada iluzije nestanu“, nežno prošaputa Ekonomista, i glas mu iznenada postade ozbiljan, „svi se probude, iznenađeni i siromašniji – ali nadamo se mudriji“.

„Zar onda ne bi bilo bolje nikada se ne oslanjati na iluzije?“, upita Alisa iskreno. Ekonomista se nežno osmehnu. „Ah, Alisa, bez iluzija sama Zemlja čuda bi nestala. Ovde vera održava sve. Dug je prosperitet, pozajmljivanje je štednja, a obećanja su valuta.“

Alisa odmahnu glavom, osećajući duboku uznemirenost. „Ako prosperitet u potpunosti zavisi od vere, šta ga sprečava da nestane svakog trenutka?“

„Ništa“, ozbiljno prošaputa Češirski Ekonomista. „To je, draga moja Alisa, upravo tajna za koju se svi pretvaraju da je ne znaju.“

Gledajući uvis ka njemu, Alisi se stezalo srce. „Kako onda iko može biti siguran?“, tiho upita.

„Sigurnost“, odgovori Ekonomista, sada polako nestajući dok ne ostade samo njegov osmeh, lebdeći u vazduhu, „još je jedna prijatna iluzija. Prava magija Finansijske zemlje čuda je potpuno zaboraviti tu činjenicu“.

Alisa je tužno posmatrala kako njegov osmeh polako bleedi, ostavljajući samo prazninu i tišinu. Uzdahnula je, shvatajući da je zavirila u uznemirujuće srce Finansijske zemlje čuda – sveta sazdanog od kolektivnog zaborava i namernih iluzija.

Pre nego što je uopšte mogla dalje da razmišlja, pred njom iskrsnu put, jasno označen: „Ovim putem ka fijat-valutnom zidu Jajastog Okruglastog”.

Alisa duboko udahnu, odlučna da nastavi putovanje. Ipak, dok je koračala, nije mogla a da ne prošapuće sebi u bradu: „Svet zasnovan isključivo na veri i iluziji – da li takav svet zaista vredi graditi?”

Sa novom rešenošću, Alisa krenu napred, još dalje u čudan i duboko konfuzan pejzaž Finansijske zemlje čuda.

4

Jajasti Okruglasti i fijat valuta

Slika 4. Alisa suočena sa Jajastim Okruglastim na njegovom nesigurnom zidu fijat valute, koji živopisno prikazuje nestabilnost monetarnih sistema zasnovanih isključivo na poverenju

Alisa je nastavila vijugavom stazom, duboko zamišljena posle čudnovatog razgovora sa Češirskim Ekonomistom. Ubrzo je stigla do podnožja visokog zida, izgrađenog u celosti od uredno naslaganih snopova papirnih novčanica, svake jasno označene kao „Valuta”. Na vrhu ove papirne tvrđave sedeo je krupno, jajoliko stvorenje koje je odmah prepoznala kao Jajastog Okruglastog. Pažljivo je brojao raznobojne papiriće, svaki ukrašen elegantnim natpisom „Dolari Zemlje čuda”.

„Dobar dan”, pristojno ga oslovi Alisa. „Smem li da pitam šta radite?”

Jajasti Okruglasti pogleda dole, namesti velike okrugle naočare i široko se osmehnu. „Pa, određujem vrednost svoje valute, naravno! Fijat valuta, draga moja Alisa – najbolji izum cele Zemlje čuda!”

„Fijat valuta?”, ponovi Alisa radoznalo. „Šta je to tačno?”

Jajasti Okruglasti se veselo nasmeja. „To je valuta čija vrednost postoji samo zato što ja kažem da je tako. Ništa manje, ništa više.”

Alisa se blago namršti, osećajući da je definicija pomalo nedovoljna.

„Ali kako valuta može biti vredna samo zato što neko kaže da jeste? Zar ne mora da predstavlja nešto opipljivo, poput zlata ili srebra?”

Jajasti Okruglasti odmahnu glavom, odbacujući tu ideju. „Opipljive stvari su strašno zastarele. Fijat valuta, Alisa, predstavlja samo poverenje. Sve dok ljudi veruju u nju, ona ima vrednost. Zar to nije divno?”

Alisa pažljivo razmisli. „Ali zar sama vera nije prilično klimava? Šta ako ljudi prestanu da veruju?”

„Oh, to ne sme da se dogodi!”, odgovori Jajasti Okruglasti uznemireno. „Ako vera ikada nestane, i vrednost valute smesta nestaje. Zato nikada ne smemo pričati o neverici.”

Alisa zamišljeno upita. „Ali zar vera mora imati neki osnov?”

„Osnov?”, veselo se podsmehnu Jajasti Okruglasti. „Pa, osnov je sama vera! Možda kružno, ali izuzetno efikasno – dokle god ga niko pažljivo ne ispituje.”

„Ipak”, oprezno nastavi Alisa, „nije li opasno ako vaša valuta zavisi isključivo od poverenja, a ne od stvarnih stvari?”

„Opasno, svakako!”, priznade Jajasti Okruglasti, nesigurno se meškajući. „Ali magija fijat valute je upravo u tome što se svi prave da opasnosti nema. Tako opasnost postaje nevažna.”

Alisa se još jače namršti. „Ali opasnost ne nestaje samo zato što je ignorišete.”

„U finansijama Zemlje čuda”, zaverenički prošaputa Jajasti Okruglasti, opasno se naginjući napred, „ignorisanje opasnosti praktično je obavezno. Onog trenutka kada priznate rizik, poverenje nestaje, a valuta se ruši kao...”

Ali u tom trenutku, Jajasti Okruglasti se previše nagnu i potpuno izgubi ravnotežu. Alisa se trže, a on dramatično pade, raspršujući papirne novčanice u svim pravcima, dok je meko sletao uz papirnato šuštanje.

Smesta su niotkuda dotrčali kraljevi ekonomisti i bankari, užurbano skupljajući papirne novčanice i pokušavajući da ponovo sastave Jajastog Okruglastog.

„Brzo, više poverenja!”, viknu jedan ekonomista.

„Odmah ubrizgajte likvidnost!”, uzviknu drugi.

Alisa ih je posmatrala kako se trude da obnove Jajastog Okruglastog i njegovu valutu, očajnički lepeći pocepane novčanice. Uprkos svim njihovim naporima, činilo se da se nešto suštinski i nepovratno pokvarilo.

Zamišljena, Alisa upita najbližeg ekonomistu: „Zašto jednostavno ne bazirate svoju valutu na nečemu stvarnom, stabilnijem?”

Ekonomista je izgledao zgranuto. „Stvarne stvari su strašno ograničavajuće, Alisa! Fijat valuta nam daje beskrajnu fleksibilnost.”

„Ali izgleda da beskrajna fleksibilnost znači i beskrajni rizik”, nežno argumentova Alisa.

„Rizik”, svečano odgovori drugi ekonomista, „mala je cena za beskonačan rast”.

„Ali beskonačan rast nije moguć, zar ne?”, oprezno nastavi Alisa. Ekonomisti se nervozno pogledaše, pa se okrenuše ka Jajastom Okruglastom koji se i dalje borio da dođe do daha. Konačno jedan tiho prozbori:

„Alisa, u Zemlji čuda nemoguće nije samo moguće, nego i obavezno. Fijat valuta nam omogućava da živimo iznad svojih mogućnosti zauvek.”

„Dokle god to traje...”, zamišljeno doda Alisa.

„Upravo tako”, priznade ekonomista tiho, oborivši pogled. „Ali do tog dana, bismo da ne govorimo o završecima.”